

MARIA MILLER

Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej
e-mail: miller@bg.pw.edu.pl

MAŁGORZATA WORNARD

Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej
e-mail: wornbard@bg.pw.edu.pl

FOTOGRAFIE W ZBIORACH CYFROWYCH. PROBLEMY Z OPRACOWANIEM FORMALNYM I RZECZOWYM NA PRZYKŁADZIE BIBLIOTEKI CYFROWEJ POLITECHNIKI WARSZAWSKIEJ

Maria Miller jest absolwentką Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej Uniwersytetu Warszawskiego. Pracowała w ośrodkach komputerowych, a od kilku lat jest zatrudniona w Ośrodku Informatyzacji w Bibliotece Głównej Politechniki Warszawskiej, zajmuje się przede wszystkim Biblioteką Cyfrową PW. Jej zainteresowania skupiają się wokół bibliotek cyfrowych, dygitalizacji, repozytoriów, nowoczesnych technologii udostępniania informacji i trendów związanych ze współudziałem użytkowników w procesach tworzenia informacji (Web 2.0, Web 3.0). Opublikowała m.in. *Od Library 2.0 do Library 3-D – drugie życie bibliotek. Biuletyn EBIB 2008*, nr 1 (92).

Małgorzata Wornbard jest absolwentką Wydziału Rusycystyki, Sławistyki i Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego. W 2006 r. ukończyła studia podyplomowe w zakresie informatyki naukowej w Instytucie Informatyki Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego. Pracuje na stanowisku kustosa w Oddziale Opracowania w Bibliotece Głównej Politechniki Warszawskiej. Specjalizuje się w opracowaniu formalnym różnych typów dokumentów ze szczególnym uwzględnieniem zbiorów cyfrowych. Obecnie pełni funkcję bibliotekarza systemowego ds. współpracy z Narodowym Uniwersalnym Katalogiem Centralnym NUKAT. Sprawuje nadzór nad komputerowym katalogiem książek BG PW. Jej zainteresowania koncentrują się wokół zagadnień związanych z opracowaniem formalnym

w bibliotekach tradycyjnych oraz cyfrowych. Tematyki tej dotyczyło jej wystąpienie na poznańskiej konferencji „Polskie Biblioteki Cyfrowe 2008”, poświęcone różnym aspektom opisu dokumentów ikonograficznych w bibliotekach cyfrowych.

SŁOWA KLUCZOWE: Dokumenty ikonograficzne. Dokumenty elektroniczne. Archiwalia. Fotografie. Fotografia dokumentalna. Zbiory specjalne. Metadane. Katalogowanie. Katalogi komputerowe. Opracowanie rzeczowe. Analiza rzeczowa dokumentów. Opis bibliograficzny. Formaty. Struktury danych. Dygitalizacja. Biblioteki cyfrowe. Internet. Sieć semantyczna. Słowa kluczowe.

ABSTRAKT: W dobie dygitalizacji i rosnącego znaczenia fotografii jako dokumentów cennych z punktu widzenia dziedzictwa kulturowego szczególnej wagi nabiera ujednolicenie standardów opisu tego typu dokumentów, gromadzonych przez biblioteki, archiwa i muzea oraz udostępnianie ich w bibliotekach cyfrowych. Na podstawie doświadczeń z kolekcją fotografii w Bibliotece Cyfrowej Politechniki Warszawskiej autorki omawiają problemy związane z opracowaniem formalnym i rzeczowym, wynikające ze specyfiki dokumentów ikonograficznych (brak danych tekstowych do stworzenia opisu oraz brak polskich norm i przepisów). Zwracają uwagę na nowe wyzwania, które stają przed twórcami bibliotek cyfrowych: otwarcie na nowe technologie i idee, zmieniające w istotny sposób dotychczasowe metody pracy i przyzwyczajenia.

FOTOGRAFIE A DZIEDZICTWO KULTUROWE

Materiały ikonograficzne, a w szczególności fotografie, nie zawsze uważane za cenne z punktu widzenia dziedzictwa narodowego, stanowią ważny sposób dokumentowania wydarzeń historycznych. Fotografie, przedstawiając obraz jakiegoś miejsca, codziennego życia ludzi, momentu w dziejach, pozwalają nie tylko poznać lepiej przeszłość, ale też śledzić zmiany w otoczeniu i świecie. Dają możliwość indywidualnej interpretacji i spojrzenia na historię z różnych punktów widzenia. Zawartość kolekcji fotograficznych bywa bardzo różna, ilustruje takie tematy, jak: wydarzenia, architektura, środki transportu, moda, związki społeczne i rodzinne, zawody, handel, obiekty kulturalne, szeroko rozumiany sposób życia danej epoki.

Jeszcze do niedawna zbiory fotograficzne były często lekceważone. Fotografie katalogowano zbiorczo, bardziej jako kolekcje, czasem w ogóle nie opisywano lub stosowano opis uogólniony: „pudełko zawierające fotografie ukazujące...” (Klijn, 2005). W archiwach przechowywano je razem z dokumentami papierowymi, a jeszcze w latach osiemdziesiątych XX w. twierdzono czasem, że w ogóle nie są archiwaliami. Zmiana w ocenie fotografii nastąpiła wtedy, kiedy fotografia stała się popularną dziedziną sztuki. Fotografie uznawane są obecnie za cenne dokumenty, warte badań, odpowiedniego przechowywania i opracowywania. Istotną rolę odgrywa tu idea dziedzictwa kulturowego, spopularyzowana przez Komisję Europejską i Radę Europy, a także rozwój technologii informatycznych. We wnioskach w dokumencie „i2010: biblioteki cyfrowe” napisano: „Technologie informatyczne stwarzają możliwość ponownego «odkrycia» kulturowego i naukowego dziedzictwa Europy oraz udostępnienia go dla różnorodnych obecnych i przyszłych zastosowań. Zadanie to wymaga wspólnego wysiłku na poziomie Państw Członkowskich – których staraniom w zakresie dygitalizacji i konserwacji cyfrowej brakuje na razie spójności – oraz na poziomie Wspólnoty. Skuteczna odpowiedź na powstałe wyzwania może przyspieszyć proces dygitalizacji, ułatwić dostęp do informacji i zapewnić długookresową konserwację zasobów cyfrowych” (Komunikat, 2005).

Pojęcie dziedzictwa narodowego czy kulturowego stale ewoluuje. Dokumenty ikonograficzne, czasem z kolekcji prywatnych, niszowych, mogą okazać się bardzo istotnym świadectwem dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym czy regionalnym i ważnym źródłem do badań naukowych.

Instytucje pamięci narodowej (archiwa, biblioteki, muzea) zmieniły swoje podejście do fotografii – czy ogólniej: do zbiorów wizualnych – umożliwiając szerszy dostęp do nich poprzez tworzenie cyfrowych kolekcji umieszczanych na stronach internetowych.

MODELE OPISU FOTOGRAFII

W 1994 r. powstała Europejska Komisja ds. Ochrony i Dostępu (ECPA – European Commission on Preservation and Access). Celem tego prywatnego stowarzyszenia jest wspieranie działań zmierzających do umożliwienia szerokiego dostępu do zbiorów europejskich archiwów i bibliotek. W latach 2004–2008 ECPA realizowała projekt TAPE, dotyczący archiwów audiowizualnych w Europie, finansowany z programu Kultura 2000. W latach poprzednich dziełem Komisji był projekt SEPIA (Safeguarding European Photographic Image for Access), dotyczący kolekcji fotograficznych. Projekt ten umożliwił rozpoznanie wielu „niszowych” kolekcji fotograficznych, przechowywanych w instytucjach dziedzictwa kulturowego. Zadaniem programu SEPIA była realizacja działań związanych z konserwacją oraz dygitalizacją zbiorów fotografii historycznych, jak również zdefiniowanie roli nowych technologii w zarządzaniu tymi zbiorami. Szczegółowe informacje na temat programu można znaleźć na stronie internetowej pod adresem: <http://www.knaw.nl/ecpa/sepia>.

W ramach programu SEPIA działała Grupa Robocza ds. Modelu Opisu, która opracowała model opisu fotografii SEPIADES. W skład grupy wchodziło pięciu partnerów (Muzeum Miejskie w Sztokholmie, Norweski Urząd ds. Archiwów, Bibliotek i Muzeów, Biblioteka Narodowa Hiszpanii, Fińskie Muzeum Fotografii, Europejska Komisja ds. Ochrony i Dostępu). SEPIADES to model wielopoziomowy, przypominający ISAD(G) (ISAD, 1999), w którym przechodzi się od kolekcji do jednostki. Zdecydowano się na takie rozwiązanie, wychodząc z założenia, że w przypadku fotografii odrębny opis każdej jednostki jest prawie niemożliwy i nie zawsze konieczny (De Lusenet, 2005).

SEPIADES poza 21 elementami podstawowymi zawiera ponad 400 sugerowanych elementów danych dla opisywania fotografii, odnośniki do stosownych źródeł literatury w sieci i poza nią. W końcowym raporcie Grupy Roboczej pracującej nad modelem SEPIADES, wymieniając zasadnicze właściwości modelu, zalecano wykorzystanie standardu Dublin Core. Uznano ten standard za szczególnie przydatny do wymiany metadanych między różnymi instytucjami. Model SEPIADES oparty jest na formacie XML, w którym zapisywane są wszystkie rekordy, co umożliwia przeglądanie w dowolnym edytorze i pozwala na eksport rekordów do plików XML Dublin Core. Model wykorzystuje protokół OAI-PMH, zgodnie z ideą Open Access, umożliwiającą instytucjom wzajemny dostęp do swoich zbiorów. Zapewnia też narzędzie pełnotekstowego przeszukiwania.

Głównym zadaniem modelu SEPIADES, podobnie jak innych standardów katalogowania zdjęć, jest uzyskanie profesjonalnego, kompletnego opisu fotografii.

Dobry opis fotografii umożliwia jej skuteczne wyszukanie, dzięki czemu staje się ona widoczna dla naukowca, bibliotekarza, archiwisty, a także przypadkowego użytkownika.

Opis zawiera nie tylko informacje o autorze i zawartości fotografii, ale też informacje o fotografowanym obiekcie, o sposobie pozyskania fotografii, jej cechach fizycznych i stanie, prawach do niej, ograniczeniu dostępu itp. Dopiero wraz z opisem, zawierającym dodatkowe informacje, nadającym znaczenie, którego nie posiada sam obraz, fotografia staje się obiektem do wyszukiwania i interpretowania.

Jakość opisu znacznie wzrasta, jeśli przestrzegane są pewne normy. Wykorzystywane są różne standardy do katalogowania fotografii, często wcale dla niej nieprzeznaczone, np. ISAD(G), ISBD, AACR (Anglo-American, 2006), a nawet zasady opracowane wyłącznie dla własnych potrzeb i nieoparte na żadnym standardzie. W kilku krajach europejskich wypracowano rozwiązania, które zmierzają do synchronizacji katalogowania fotografii. W Norwegii, w muzeach i placówkach kulturalno-historycznych, wprowadzono system „Feltkatalogen”. Instytucje holenderskie stosują do opisu fotografii system FOTIOS opracowany przez Holenderskie Towarzystwo Fotograficzne, a szwedzkie instytucje pamięci – system „Dataelementkatalogen”.

W Polsce najbogatsze zbiory fotografii posiada Archiwum Dokumentacji Mechanicznej w Warszawie, od lutego 2008 r. przemianowane na Narodowe Archiwum Cyfrowe (www.nac.gov.pl), realizujące projekt ZoSIA (Zintegrowany System Informacji Archiwalnej), bazujący na otwartych standardach – ISAD(G), EAD (Encoded, b.d.). W NAC opracowywana jest polska wersja Międzynarodowego Standardu Zapisu Informacji o Zasobie Archiwalnym – EAD PL. NAC udostępnia obecnie ok. 80 tys. fotografii online. Są to przede wszystkim zdjęcia z okresu II Rzeczypospolitej oraz fotografie Sekcji Polskiej Radia Wolna Europa. Dane podawane w opisie to: sygnatura fotografii (odzwierciedlająca nazwę zespołu archiwalnego), miejsce i opis zdarzenia utrwalonego na zdjęciu, data wykonania, nazwiska osób widocznych na zdjęciu (w przypadku zdjęć grupowych – nazwiska osób pierwszoplanowych) oraz nazwisko fotografa, nazwy geograficzne i dane techniczne dotyczące oryginału (negatyw, pozytyw, rozmiary, kolor etc.). Planowane jest rozszerzenie opisu fotografii o dodatkowe informacje dotyczące osób (zawód, funkcja, stanowisko, tytuł naukowy, stopień wojskowy, pseudonim etc.), słowa kluczowe, status obrazu (oryginał, reprodukcja), informacje o prawach autorskich, uwagi (np. dotyczące stanu technicznego oryginału) (Pątek, 2006).

Środowisko bibliotekarskie wykorzystuje przede wszystkim standard MARC, natomiast archiwa – standard ISAD, który właściwie stosuje się do opisu zbioru archiwalnego (dopasowanego do teczki zawierającej akta). Do opisu samej fotografii archiwa używają standardu EAD, wspieranego przez Bibliotekę Kongresu USA. Istnieje jeszcze inna, prosta możliwość znormalizowanego opisu zdjęcia, która nie jest związana z koniecznością implementacji jakiegoś systemu czy pakietu. Jest to rozwiązanie powstałe w związku z rozwojem fotografii cyfrowej na początku XXI w. i masowym ich wykorzystaniem przez agencje prasowe. Istniejące już standardy nie były dość wygodne do szybkiego opisania zdjęć, MARC był zbyt skomplikowany i związany z fizycznym nośnikiem, ISAD wymagał wskazania, do jakiego zbioru należy fotografia. W 2001 r. dodana została w oprogramowaniu Adobe Acrobat i Adobe Photoshop (również i w innych programach do obróbki grafiki) możliwość zapisania metadanych bezpośrednio w plikach w standardzie XMP. Opis zawartości pliku zgodny z XMP można zakodować w pliku PDF, a także w formatach graficznych, takich jak: JPEG, GIF czy TIFF. Opis może być dokonany w dowolnym standardzie, również Dublin Core czy MARC. Tego rodzaju rozwiązanie nie jest jednak właściwe dla bibliotek czy archiwów, gdyż powiązanie opisu bezpośrednio z samym plikiem graficznym pozwala wprawdzie uzyskać informacje o zawartości pliku użytkownikowi, ale ograniczenie opisu tylko do opisu „wewnętrznego” przy utracie takiego pliku powoduje, że równocześnie traci się informację o tym, co zostało utracone. Powstanie ujednoliconego standardu do opisu fotografii dla wszystkich instytucji pamięci nie

jest sprawą prostą i trudno stwierdzić jednoznacznie, czy byłoby to właściwe rozwiązanie. „Zespół do spraw digitalizacji” powołany przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w 2006 r. wstępnie wskazywał na „branżowe” rozwiązanie: MARC dla bibliotek i EAD (zakodowany ISAD) dla archiwów oraz Dublin Core jako standard dopuszczalny do uporządkowania informacji dla opracowania zbiorów powstałych w wyniku dygitalizacji.

Korzystanie z tej samej normy nie oznacza wcale, że opisy opracowywane przez różne instytucje będą takie same, co wynika z różnic w interpretacji reguł. Kluczową sprawą pozostaje konsekwentne przestrzeganie przyjętych zasad. Podejście do katalogowania fotografii uzależnione jest często od roli, jaką pełni instytucja posiadająca zbiory i od wymagań użytkowników zbiorów, a także – może nawet najbardziej – od tego, jak instytucja postrzega odbiorców swoich zbiorów.

SEPIA

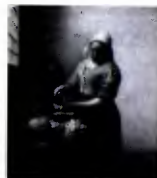
Safeguarding European Photographic Images for Access

Date?

- Date visual image: 1658
- Date physical image: date of exposure: 1980
- Date physical image: publishing date: 1981

Creator?

- Vermeer, J., person, painter
- Jones, M., person, photographer
- Smith, R., person, scan operator

About SEPIADES – A long and winding road

Rys. 1. Warianty opisu fotografii obrazu „Mleczarka” J. Vermeera (Klijn, 2003)

Fotografie są dokumentami szczególnie trudnymi do opisanego ze względu na częste problemy z uzyskaniem informacji kontekstowej. W wielu przypadkach potrzebny jest ekspert, który oceni techniczne aspekty fotografii, a także odpowiednio wykształcony katalogujący, posiadający wiedzę pozwalającą na interpretację obrazu. Do wszystkich fotografii, i w ogóle źródeł ikonograficznych, należy podchodzić indywidualnie, dociekliwie je analizować i opracować w sposób, który umożliwi odbiorcy uzyskanie jak najpełniejszej informacji. Opis tego samego obiektu może być bardzo różny w zależności od tego, na jakim aspekcie fotografii skupi się kataloger. Problemy nasuwają się (niezależnie od przyjętego standardu, czy to będzie Dublin Core czy EAD) przy interpretacji podstawowych atrybutów, takich jak „data” czy „twórca”. Kłopoty z interpretacją pól dobrze obrazuje przykład podany w prezentacji Edwina Klijna (ECPA), przedstawionej na seminarium poświęconym projektowi SEPIA (Klijn, 2003) (rys. 1). Obiektem opisu jest fotografia słynnego obrazu Johanna Vermeera „Mleczarka” („Nalewająca mleko”).

Pytania trudne do rozstrzygnięcia w tym przypadku to: Co jest datą utworzenia obiektu: 1658 – rok powstania obrazu, 1980 – wykonanie zdjęcia obrazu (odbitki), czy 1981 – publikacja fotografii?, Kto jest twórcą, autorem opisywanego obiektu: malarz obrazu, fotograf, który wykonał zdjęcie obrazu czy może operator skanera, który zdigitalizował fotografię obiektu?

KOLEKCJA FOTOGRAFII W BIBLIOTECE GŁÓWNEJ PW I PROBLEMY Z ICH OPRACOWANIEM NA POTRZEBY BIBLIOTEKI CYFROWEJ PW

Na problemy podobne do wskazanych w poprzedniej części artykułu natrafiamy też w Bibliotece Cyfrowej Politechniki Warszawskiej (BCPW), działającej w systemie dLibra (stworzonym i rozwijanym przez Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe).

Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej postanowiła udostępnić swoje zbiory fotograficzne szerszej rzeszy użytkowników, w związku z czym w 2008 r. przystąpiła do dygitalizacji zbiorów ikonograficznych. Kolekcja składa się m.in. z materiałów fotograficznych, obejmujących ok. 40 tys. pozytywów (od końca XIX w. po 1976 r.) – głównie czarno-białych oraz ok. 18 tys. diapozytywów powstałych od końca lat pięćdziesiątych, do 1976 r. (znaczną część barwnych). Nie zachowały się żadne inwentarze ani katalogi fotografii, w przypadku diapozytywów zachowały się katalogi kartkowe – alfabetyczny oraz rzeczowy.

Dygitalizacja zbiorów fotograficznych w Bibliotece Główniej PW ma dwa cele: zabezpieczanie archiwalne zbiorów fotograficznych i bezpieczne udostępnianie dokumentów. Zbiory fotograficzne znajdujące się w BGPW, do tej pory mało wykorzystane, postanowiono zaprezentować potencjalnym użytkownikom, decydując, że te fotografie, które mają uregulowany status prawny, będą opublikowane w Bibliotece Cyfrowej Politechniki Warszawskiej (<http://bcpw.bg.pw.edu.pl>). Pozostałe będą zeskanowane i udostępniane lokalnie, w pracowni Narodowego Zasobu Bibliotecznego. Dobór parametrów skanowania (rozdzielczość, format pliku) zależy od przeznaczenia dokumentu cyfrowego. Fotografie do zasobu archiwalnego dygitalizowane są z rozdzielczością 600 dpi w nieskompresowanym formacie pliku TIFF. Zdjęcia przeznaczone do udostępniania w bibliotece cyfrowej konwertowane są do formatu JPEG o rozdzielczości 300 dpi, co daje pliki o znacznie mniejszej wielkości, a wystarczającej jakości obrazu. Zdjęcia do archiwum nie są poddawane żadnej obróbce, natomiast do fotografii prezentowanych w bibliotece cyfrowej stosowany jest czasem drobny retusz w postaci wyostrenia czy wyrównania tonów i poziomów. Skanowanie zdjęć wykonywane było w skali szarości o głębi 256 (8bit/px). Do zdjęć niezbyt wyraźnych w nielicznych przypadkach stosowana była maska wyostrażająca, nieprzekraczająca 100% (promień wyostrażania nieprzekraczający 1,3 pikseli), w kilku przypadkach zdjęcia były rozjaśniane. Do opisu dodawane są miniatury zdjęcia, stanowiące ok. 10% wielkości podstawowego obrazka. Na zdjęciach dodawany jest znak wodny, a w zasadzie nadruk – w prawym dolnym rogu, o treści „Copyright © rok, BCPW” – na tyle mały, żeby nie przeszkadzał odbiorcy. Nie jest to oczywiście wystarczające zabezpieczenie fotografii przed użyciem przez osoby, które zamierzają je dalej wykorzystać, a tylko małe utrudnienie, mogące zniechęcić poszukiwaczy zdjęć, pasujących im do własnych serwisów internetowych.

Kolekcja „Ikonografia”, prezentująca fotografie, grafiki, pocztówki, mapy ze zbiorów Biblioteki Głównej PW, została założona w lipcu 2008 r. Jako pierwsze dokumenty ikonograficzne wprowadzono fotografie eksponatów muzealnych, które były prezentowane na wystawie „Nie tylko książka techniczna”, zorganizowanej przez BG PW oraz Muzeum PW w 2008 r. Próby opisanie obiektów metadanymi, z powodu braku normy i przepisów, były intuicyjne i opierały się na doświadczeniach wyniesionych z katalogowania innych typów dokumentów.

Wszystkie eksponaty stanowiące własność Muzeum PW są skatalogowane w sposób tradycyjny. Opisanie takiego dokumentu (zdjęcia obiektu muzealnego) w bibliotece cyfrowej było więc łatwiejsze niż fotografii jako takiej. Jeżeli obiekt był eksponowany na innych wystawach, posiadał już nazwę używaną i potwierdzoną w wielu katalogach powystawowych. Wśród obiektów znalazły się medale, dokumenty piśmiennicze w postaci indeksów, adresów gratulacyjnych, wykazu pensji pracowników Instytutu Politechnicznego, jak i np. zdjęcie munduru studenta z lat 1896-1915. Eksponaty, w których oryginał był drukiem, zostały najpierw skatalogowane w katalogu NUKAT w formacie MARC 21. Do stworzenia opisu bibliograficznego wykorzystano przepisy właściwe dla różnych typów dokumentów, a więc dla druku i dla dokumentu elektronicznego (Lenartowicz, red., 2003; Sanetra, 2003).

Poniżej przedstawiono dwa przykłady opisów eksponatów muzealnych w BC PW:

PRZYKŁAD 1

TYTUŁ (TITLE) – Indeks studenta Politechniki Warszawskiej Jana Strzeszewskiego przyjętego na Wydziału Architektury.

TWÓRCA (CREATOR) – Politechnika Warszawska. Wydział Architektury.

TEMAT I SŁOWA KLUCZOWE (SUBJECT)¹ – eksponat muzealny; historia Politechniki Warszawskiej; indeksy studentów; Politechnika Warszawska.

OPIS (DESCRIPTION) – pochodzenie tytułu: Tytuł sfingowany oraz informacja: zawiera 2 strony indeksu.

WYDAWCA (PUBLISHER) – Warszawa: Politechnika Warszawska.

DATA (DATE) – 1917.

POWIĄZANIA (RELATION) – Obiekt z Muzeum PW (informacje o podkolekcji, która wiąże ze sobą eksponaty z wystawy).

ŹRÓDŁO (SOURCE) – http://gate.bg.pw.edu.pl/F?func=direct&l_base=wtu01&doc_number=000165237 (link do pierwotnego źródła, z którego pochodzi opisywany w bibliotece cyfrowej dokument, czyli do opisu bibliograficznego w katalogu lokalnym ALEPH BGPW; opis jest wierną kopią rekordu z katalogu NUKAT; w tym polu umieszczono również informację o miejscu przechowywania oryginału: Oryginał w Muzeum PW).

PRAWA WŁASNOŚCI (RIGHTS) –

<http://bcpw.bg.pw.edu.pl/dlibra/docmetadata?id=574&from=&dirids=1> (pole zawierające informację o prawach własności do oryginału. Czasami prawa własności oprócz BGPW posiada również spadkobierca lub inna instytucja. Prawa własności do źródła tego obiektu posiada Muzeum PW).

PRZYKŁAD 2

TYTUŁ (TITLE) – Fotografia daru dla cara Mikołaja II za wyrażenie zgody na budowę Instytutu Politechnicznego.

¹ Nazewnictwo atrybutów w bibliotekach cyfrowych, wykorzystujących oprogramowanie dLibra różni się nieco od nazw elementów DC przyjętych w Zestawie Elementów Metadanych Dublin Core, np.: Autor – Twórca; Temat i słowa kluczowe – Opis rzeczowy. Niektóre biblioteki dLibry stosują własne nazewnictwo, np. Opracowanie rzeczowe.

TEMAT I SŁOWA KLUCZOWE (SUBJECT) – eksponat muzealny; historia Politechniki Warszawskiej; Politechnika Warszawska; historia szkolnictwa polskiego.

DATA (DATE) – XIX w.

OPIS (DESCRIPTION) – zawiera informacje o zawartości fotografii oraz dane historyczne: Fotografia patery wykonanej w srebrze przez pracownię artystyczną „Bracia Łopieńscy”. Fotografia pochodzi z XIX w., jest darem Józefiny Łopieńskiej (1996 r.) dla Muzeum PW.

TYP ŹRÓDŁA (TYPE) – fotografia.

POLE ŹRÓDŁO (SOURCE) – w przypadku obiektu, który nie ma jeszcze opisu w katalogu lokalnym oraz w katalogu NUKAT, wpisano informację o miejscu przechowywania dokumentu: Oryginał w Muzeum PW.

POLE POWIĄZANIA (RELATION) – Obiekty z Muzeum PW.

PRAWA WŁASNOŚCI (RIGHTS) – Muzeum PW.

<http://bcpw.bg.pw.edu.pl/dlibra/docmetadata?id=562&from=&dirids=1>.

Każdy eksponat muzealny otrzymał wspólne słowa kluczowe (eksponat muzealny, historia Politechniki Warszawskiej), uzupełnione o słowa charakteryzujące obiekty (np.: historia szkolnictwa polskiego, indeksy studentów). Większość obiektów z wystaw nie posiada jeszcze opisów w katalogu NUKAT, które powstać mają po opublikowaniu instrukcji MARC 21 dla dokumentu ikonograficznego opracowanej przez Krystynę Sanetrę i wówczas włączone zostaną do Katalogu Centralnego.

Obecnie większość kolekcji to zdigitalizowane i skatalogowane zdjęcia warszawskiego artysty-fotografa Henryka Poddębskiego, wybitnego dokumentalisty pierwszej połowy XX w., ujęte w serii „Fotografia polska przed 1939 r.” oraz zdjęcia Czesława Olszewskiego, warszawskiego fotografa modernistycznej architektury, a także zdjęcia dokumentalistów powojennej generacji, m.in.: Edwarda Falkowskiego, Leonarda Jarzembkiego czy Leonarda Sempolińskiego. Przedwojenni fotografowie dokumentaliści, uczestniczący w planowanych akcjach inwentaryzacyjnych, m.in. podjętych przez Towarzystwo Opieki Nad Zabytkami Przeszłości, uwieczniali zabytki i inne obiekty, ważne z punktu widzenia historii miasta. Głównym tematem było miasto i jego architektura ze szczególnym uwzględnieniem miejsc i budynków, które ulegały przemianom, niszczeniu czy przebudowie. Istotą fotografii dokumentalnej stanowiła świadomość nieodwracalnych zmian i problem poznania i zapisania zjawiska. Zdjęcia, zawierające dużą liczbę szczegółów, miały służyć konserwatorom i historykom jako źródło informacji. Fotografowie powojenni, związani z Warszawą, kierowali się podobnymi motywami, poczuciem utrwalenia radykalnej zmiany w kształcie miasta. Zdjęcia te, utrwalając obraz zmieniających się czy przestających istnieć obiektów i miejsc, zyskały szczególne znaczenie w kontekście zachowania pamięci i tożsamości historycznej. Prezentując je użytkownikom, należy szczególną wagę przywiązywać do wydobycia i opisanie wszystkich szczegółów przez nie utrwalonych.

Przy okazji opracowania zdjęć H. Poddębskiego trzeba było pokonać trudności typowe dla tego typu dokumentu, występujące nie tylko w przypadku bibliotek cyfrowych, ale również w bibliotekach tradycyjnych. Mimo braku, w dalszym ciągu, opublikowanej polskiej normy², starano się o zachowanie profesjonalizmu opisów, opierając się na przepisach wydanych przez Bibliotekę Narodową oraz instrukcji udostępnionej przez Centrum NUKAT (Pietrzak, oprac., 2008; Sanetra, b.d.).

² Normę opublikowano już po napisaniu artykułu w kwietniu 2009 r.

Problemy z opracowaniem formalnym dokumentów ikonograficznych zaczynają się już na etapie ich definicji. Według przepisów BN dokument ikonograficzny to „dwuwymiarowy, nieruchomy, nieprzeznaczony do projekcji obraz utrwalony dowolną techniką na przenośnym podłożu”. Definicja ta powstała na podstawie francuskiej normy oraz zasad opublikowanych przez Library of Congress (FD Z 44-077, 1977; Betz, 1982). W jej świetle można mieć pewne wątpliwość co do zawartości nowej kolekcji Biblioteki Cyfrowej PW, ponieważ cyfrowa wersja dokumentu ikonograficznego to obraz przeznaczony do projekcji. Ponadto wśród wielu rodzajów dokumentów ikonograficznych wymienia się m.in.: grafiki, rysunki, dzieła malarskie, fotografie (pozytyw, negatyw), matryce graficzne, plakaty, zaproszenia, kartki pocztowe, medale. W typach dokumentów ikonograficznych na próżno by jednak szukać diapozytywów, z których opracowaniem musimy sobie poradzić, mając ich 18 tys.

W kontekście dotychczasowych doświadczeń przy tworzeniu kolekcji ikonograficznej Biblioteki Cyfrowej PW definicja dokumentu ikonograficznego, bardzo zawężona w obecnym kształcie, wymaga szerszego spojrzenia na ten typ materiału bibliotecznego. Bardziej adekwatna wydaje się być definicja określająca dokument ikonograficzny jako dokument graficzny, którego treść jest przedstawiona w postaci obrazu. Obecna definicja dzieli dokument ikonograficzny na projekcyjny i oglądowy (nieprojekcyjny). W dobie szeroko pojętej cyfryzacji zbiorów bibliecznych taki podział wydaje się nienaturalny. Uszczegółowienie definicji prawdopodobnie wynika z formatu MARC 21, który każe w odmienny sposób traktować dokumenty projekcyjne. Nie zmienia to jednak faktu, że dokument ikonograficzny po zeskanowaniu to „przeznaczony do projekcji obraz”, który z powodu dygitalizacji nie przestał być dokumentem ikonograficznym. Wrzucenie go do wspólnego koszyka wyłącznie z dokumentami elektronicznymi jest nieporozumieniem. Dokument ikonograficzny ze względu na swoje specyficzne cechy, czyli prezentację rzeczywistości w postaci obrazu, bez względu na formę, jaką przyjmie, pozostaje nadal dokumentem ikonograficznym.

Opracowanie formalne i rzeczowe takiego dokumentu jest bardzo trudne. Katalogowanie poprzedza żmudny proces gromadzenia informacji niezbędnych do stworzenia opisu bibliograficznego. Na fotografiach na ogół nie ma tekstu. Bibliotekarz musi przetworzyć informacje wizualne na poszczególne strefy opisu bibliograficznego. Podstawę do stworzenia rekordu stanowią dane wydobyte z dokumentu, zinterpretowane przez katalogującego i uzupełnione o informację spoza podstawowego źródła, którym zawsze jest katalogowany dokument.

DUBLIN CORE A MARC

Opisy fotografii w BCPW sporządzane są w formacie Dublin Core, stosowanym do opisanie dokumentów elektronicznych. Opisy przeznaczone do Centralnego Katalogu NUKAT tworzone są w formacie MARC 21.

Dublin Core, format do opisu metadanych, najczęściej wykorzystywany w bibliotekach cyfrowych składa się z 15 elementów zwanych atrybutami. Niektóre z nich są powszechnie znane, ponieważ występują w innych formatach opisu bibliograficznego, np. Autor, Tytuł, Opis rzeczowy, Wydawca. Część atrybutów zawiera dane techniczne, takie jak: rozmiar pliku, identyfi-

kator czy format. Natomiast pozostałe elementy przeznaczone są na informacje charakterystyczne dla dokumentu prezentowanego w bibliotekach cyfrowych, np. prawa własności. Poniżej przedstawiono szczegółowy zestaw pól formatu Dublin Core (Dublin Core, 2009) i opis wypełniania ich w BC PW.

TYTUŁ (TITLE) – zawiera nazwę źródła, pod którym jest formalnie znane.

TWÓRCA (CREATOR) – jednostka odpowiedzialna za stworzenie treści źródła. Zawiera nazwy osobowe oraz korporatywne (nazwę imprezy oraz nazwę ciała zbiorowego). W BCPW hasła przejmują się w formie ustalonej w kartotece haseł wzorcowych katalogu NUKAT. W tym polu podajemy nazwę autora fotografii.

OPIS RZECZOWY (SUBJECT) – na ogół zawiera słowa kluczowe, hasła przedmiotowe (dopuszczane są też symbole Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej opisującej treść źródła).

OPIS (DESCRIPTION) – ten element może zawierać swobodny tekst określający zawartość dokumentu, może to być m.in. abstrakt, spis treści, informacja o ilustracjach i wydaniu. W przypadku Biblioteki Cyfrowej PW w tym polu umieszczają się na ogół dane historyczne, daty budowy obiektu, informacje o autorach obiektu, czyli architektach i inne.

WYDAWCA (PUBLISHER) – jednostka odpowiedzialna za udostępnienie źródła.

WSPÓŁTWÓRCA (CONTRIBUTOR) – jednostka odpowiedzialna za współtworzenie źródła. Podobnie jak w atrybucie TWÓRCA (CREATOR) hasła przejmowane są w formie ustalonej w kartotece haseł wzorcowych katalogu NUKAT. Jako wartość tego atrybutu wpisuje się: nazwy zakładów fotograficznych, drukarzy, autorów dokumentów towarzyszących, redaktorów, twórców kolekcji itp.

DATA (DATE) – Data opublikowania źródła. Ten element formatu zawiera datę wykonania oryginału (w tym przypadku fotografii). Najczęściej jest to data z negatywu. Datę odbitki, którą posiadamy w zbiorach podaje się w polu OPIS (DESCRIPTION).

TYP ŹRÓDŁA (TYPE) – określenie kategorii treści źródła.

FORMAT (FORMAT) – zawiera nazwę formatu, w którym zapisano cyfrową postać źródła (w przypadku dLibry program sam rozpoznaje format i wypełnia pole automatycznie).

IDENTYFIKATOR ŹRÓDŁA (IDENTIFIER) – identyfikator zasobu cyfrowego. Najczęściej zawiera adres URL. W przypadku bibliotek cyfrowych dLibry jest to unikalny dla każdego dokumentu adres URL.

ŹRÓDŁO (SOURCE) – odesłanie do źródła, z którego pochodzi cyfrowa postać dokumentu. W przypadku BCPW jest to odesłanie do opisu bibliograficznego w katalogu lokalnym Aleph, który jest wierną kopią rekordu nukatowskiego.

JĘZYK (LANGUAGE) – język treści źródła. W zasadzie w BCPW nie stosuje się tego pola, ponieważ na naszych fotografiach nie ma tekstu.

RELACJA LUB POWIĄZANIA (RELATION) – odesłanie do źródła pozostającego w relacji z opisywanym w BCPW. Ten element zawiera nazwy serii lub podkolekcji, w których zestawiamy nasze fotografie. Np. Fotografia polska przed 1939 r.

ZAKRES, MIEJSCE I CZAS (COVERAGE) – zasięg treści źródła.

PRAWA WŁASNOŚCI (RIGHTS) – informacja o prawach własności do źródła.

Ten atrybut jest bardzo ważny w przypadku bibliotek cyfrowych, gdyż określa status prawny dokumentu. W przypadku BCPW zdarza się, że oprócz Biblioteki Głównej lub Muzeum Politechniki Warszawskiej prawa zachowuje też spadkobierca.

Najtrudniejszym elementem opisu bibliograficznego dokumentu ikonograficznego jest strefa tytułu. Dane do tego pola powinno się podawać w formie występującej w dokumencie. Może to być tekst umieszczony przez autora na awersie, na rewersie, na oryginalnej oprawie, opakowaniu dokumentu. Dopuszcza się tekst napisany odręcznie przez autora oraz uzyskany np. z negatywu. Jeżeli nie mamy takich danych, szukamy napisów dokonanych przez kolejnych właścicieli. Często zawierają one opisy osób i obiektów lub miejsc przedstawionych na fotografii. Tytułów szukamy też w dokumentach towarzyszących lub innych egzemplarzach, jeżeli takie istnieją. W dalszej kolejności zaglądamy do literatury specjalistycznej, m.in.: katalogów, bibliografii,

słowników biograficznych, encyklopedii, Internetu. W przypadku kolekcji fotografii H. Poddębskiego tytuł określany jest na podstawie obrazu utrwalonego na fotografii. Jeżeli zachodzi taka potrzeba, każdy tytuł uzupełniany jest o nazwę geograficzną. Nie dodaje się określenia typu dokumentu oraz nie stosuje nawiasów kwadratowych. Inaczej wygląda sytuacja w katalogu NUKAT. W przypadku fotografii Henryka Poddębskiego, na których nie ma żadnego tekstu, każda informacja zawarta w polach opisu bibliograficznego jest ujęta w nawiasy kwadratowe i uzupełniona o uwagi w polach 5XX. W bibliotece cyfrowej atrybut Źródło (Source) odsyła użytkownika do opisu w formacie MARC 21 w katalogu NUKAT. Z tego to powodu możemy pozwolić sobie na takie odstępstwo od ogólnie przyjętych zasad. Wychodzimy z założenia, że opis dokumentu w bibliotece cyfrowej powinien być przyjazny użytkownikowi. Duża liczba nawiasów kwadratowych nie sprzyja temu, a nawet jest wręcz dla większości użytkowników niezrozumiała. W niektórych opisach w katalogu lokalnym (w przyszłości w katalogu NUKAT) w strefie tytułu występują cztery nawiasy np.:

```
245 \a[Katedra Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Sandomierzu]
\h [Dokument ikonograficzny] : \b [wnętrze] /\c [Henryk Poddębski].
```

```
http://gate.bg.pw.edu.pl/F?func=direct&l_base=wtu01&doc_number=000169977.
```

Przeciętnego użytkownika bibliotek cyfrowych na ogół nie interesują przepisy katalogowania przyjęte w bibliotekach. Opis ocenia najczęściej na zasadzie przydatności informacji zawartych w rekordzie bibliograficznym. Stąd większą wagę przywiązuje się do wiarygodności informacji (identyfikacji wszystkich elementów opisu, takich jak: autor, tytuł, rok wydania, dane o obiekcie) umieszczonych w opisie bibliograficznym niż do wymogów formalnych, takich jak zalecane w formatach bibliotecznych: liczba i rodzaj nawiasów w poszczególnych polach.

OPRACOWANIE RZECZOWE DOKUMENTÓW IKONOGRAFICZNYCH

Kolejna grupa problemów wiąże się z opracowaniem rzeczowym fotografii. Istnieje małe prawdopodobieństwo, aby użytkownik poszukiwał fotografii według tytułu, sformułowanego przez osobę katalogującą. W związku z tym, atrybut TEMAT I SŁOWA KLUCZOWE jest w przypadku dokumentu ikonograficznego, najważniejszym elementem opisu.

Ponieważ dokument ikonograficzny nie posiada tekstu przeszukiwalnego, staramy się w Bibliotece Cyfrowej Politechniki Warszawskiej wpisywać w ten atrybut jak najwięcej fraz. W przypadku książek każde słowo z tekstu może wejść do indeksu. Natomiast dokument ikonograficzny wymaga innej formy odwzorowania jego treści. W BCPW przyjęto, że swobodne słowa kluczowe najlepiej opisują zawartość fotografii. Na opracowanie rzeczowe w Bibliotece Głównej Politechniki Warszawskiej składają się: klasyfikacja według UKD, słowa kluczowe oraz sygnatura dokumentu, wskazująca jego miejsce na półce. W bibliotece cyfrowej do określenia tematu dokumentu używa się wyłącznie słów kluczowych. Przejmowane są hasła z kartoteki haseł wzorcowych tworzonych w BGPW, ale dopuszcza się też pewną dowolność. Kartoteka słów kluczowych BCPW budowana jest zgodnie z metodyką budowy tezaursów, ale wykorzystuje się z niej tylko metodę tworzenia jednostek lek-

sykalnych. Słowa kluczowe mają formę rzeczowników i najczęściej są terminami używanymi w literaturze fachowej. Jeśli to możliwe, zachowany jest naturalny szyk wyrazów: na pierwszym miejscu znajduje się rzeczownik w mianowniku, a następnie przymiotniki, rzeczowniki, imiesłowy, liczebniki lub wyrażenia przyimkowe określające ten rzeczownik. Bywają wyjątki od tej reguły i czasem rezygnuje się z szyku naturalnego. Część haseł, które nie wchodzi w skład kartoteki haseł wzorcowych BGPW, dobierana jest w taki sposób, aby nie odbiegała pod względem formy językowej od pozostałych. Zawsze jednak są to słowa, które najlepiej opisują zawartość fotografii. W Bibliotece Cyfrowej PW w opisach dokumentów ikonograficznych stosuje się na ogół kilkanaście słów kluczowych. Inaczej jest w katalogu lokalnym BG PW, który zawiera kopie rekordów z katalogu NUKAT. Tam każde słowo kluczowe wprowadzone do kartoteki wzorcowej posiada swój odpowiednik w postaci symbolu UKD. Takie powiązanie wymusza pewne ograniczenia, których nie ma w Bibliotece Cyfrowej, ponieważ tematycznie dokumenty opracowane są tylko za pomocą słów kluczowych. Nie stosuje się żadnych ograniczeń ilościowych. Uznano, że im więcej słów kluczowych zostanie przypisanych dokumentowi, tym łatwiejsze będzie jego zidentyfikowanie. Ponadto oprogramowanie dLibra posiada bardzo pomocne narzędzie, jakim jest możliwość tworzenia słownika synonimów. W przypadku BCPW mechanizm ten uzupełnia indeksy o tzw. formy odrzucone haseł, które w tradycyjnych katalogach pełniły rolę tzw. odsyłaczy „zob.”. W kartotekach wzorcowych tworzonych w formacie MARC 21 są to warianty haseł, które umieszcza się w polach 4XX. Potocznie określa się je jako tropy, np.:

Hasło główne: Politechnika Warszawska,

Słownik synonimów: PW, Warsaw University of Technology, Państwowa Wyższa Szkoła Techniczna, Warszawski Instytut Politechniczny im. Mikołaja II.

OPISY FOTOGRAFII W EUROPEANIE

Omawiając problemy związane ze standardami opisu fotografii w bibliotekach cyfrowych, nie można nie wspomnieć o zasadach stosowanych w Europie, serwisie zapewniającym dostęp do wielojęzycznych kolekcji europejskich bibliotek cyfrowych, zainicjowany przez Komisję Europejską w ramach programu „i2010: biblioteki cyfrowe” i realizowany w projekcie EDLnet.

Prototyp Europeany działa od grudnia 2008 r. Ujednolicenie metadanych opisowych, tradycyjnie inaczej traktowanych w bibliotekach, muzeach i archiwach było jednym z głównych problemów, które musieli rozwiązać twórcy Europeany. Metadane opisowe zdecydowano się tam potraktować jako metadane wyszukiwawcze. Wykorzystywany format to Dublin Core z pewnymi modyfikacjami. Dodano nowe elementy, takie jak: Tag użytkownika (tagi publiczne tworzone przez zarejestrowanych użytkowników), Unstored (rodzaj kosza na przydatne informacje, które nie pasują do innych pól), Obiekt (do użytku wewnętrznego) i IsShownAt (prezentacja kontekstowa obiektu, w macierzystej bibliotece cyfrowej). Opracowano też specyfikację, jak odwzorować informację z opisów katalogowych dygitalizowanych obiektów na właściwe dla Europeany metadane (określone w dokumencie *Specification for the*

Metadata Elements for the Europeana Prototype (Specification..., 2008). Proponowane jest zachowanie wszystkich atrybutów XML, które zawierał pierwotny opis, bez zmian. Rekomenduje się używanie wszędzie tam, gdzie jest to możliwe atrybutu `xml:lang`, określającego język, w którym zapisane są metadane. Natomiast element `dc:language` określa język, w którym zapisany jest sam obiekt (dokument). Każdy opis musi zawierać 5 pól obowiązkowych: datę powstania dokumentu oryginalnego, link do obiektu cyfrowego, nazwę instytucji przechowującej oryginał, tytuł oraz typ obiektu (tekst, obraz, obraz ruchomy, dźwięk). Wśród innych pól zalecane jest szczególnie podanie języka, również w przypadku dokumentów typu obraz, jeśli tylko zawierają jakiś tekst (plakat, poster). W przypadku fotografii, absolutnie pozabawionych wszelkich zapisków, pieczętek etc., atrybut ten jest ignorowany. Pola, według których użytkownik może wyszukiwać, to: tytuł, twórca, data, temat (słowa kluczowe). Należy pamiętać, że Europeana nie przechowuje obiektów cyfrowych, pokazuje ich skrótowy na ogół opis, link do obiektu cyfrowego, ewentualnie miniaturkę obiektu i odesłanie do opisu w bibliotece macierzystej obiektu.

Tramway dans le Ghetto de Varsovie

Twórca: Heydecker Joe .

Opis: photographie (technique),

Instytucja: Culture.fr/colecbons

Język: fr

Źródło: Allemagne, Berlin, BPK

Prawa: Diffusé uniquement sur le territoire français. (C) BPK, Berlin, Dist RMN - Joe Heydecker

Mniej

Temat: TRAMWAY DANS LE GHETTO DE VARSOVIE PHOTOGRAPHIES ALLEMAGNE BERLIN BPK CHEMIN DE FER 20EME SIECLE XXEME SIECLE XXI SIECLE DAVID ETOILE ETOILE JAUNE DEUXIEME GUERRE MONDIALE 2EME GUERRE MONDIALE GUERRE 1939 1945 COURANT DE PENSEE PHOTO VIE INTELLECTUELLE ET SCIENTIFIQUE THEMATIQUE TRANSPORT FERROVIAIRE PHOTOGRAPHIE TECHNIQUE GUERRE EPOQUE CONTEMPORAINE ETOILE DE DAVID SIECLE TRANSPORT EN COMMUN SYMBOLE RELIGIEUX TRANSPORT FUNICULAIRE GENRE ICONOGRAPHIQUE DESCRIPTION ICONOGRAPHIQUE TRANSPORT PAR CABLE TRAMWAY SCENE DESCRIPTION ICONOGRAPHIQUE EVENEMENT POLITIQUE RELIGION HEYDECKER JOE POLITIQUE 20E SIECLE THEORIE COURANT DE PENSEE TECHNIQUE TECHNIQUE EVENEMENT ANTISEMITISME SCENE DE RUE PERIODE CONTEMPORAINE SECONDE GUERRE MONDIALE TRAIN GHETTO EVENEMENT MILITAIRE RACISME

Date: 0

Rys. 2. Opis fotografii „Tramwaj w warszawskim getcie” w Europeanie
Zob. <<http://www.europeana.eu/portal/full-doc.html?query=varsovie&start=42&startPage=37&uri=http://www.europeana.eu/resolve/record/03903/29837FD87BE8FE9BFFB98301EC7B70385F0E34DB&view=table&pageId=bd#>>.

Przykładowy opis fotografii (*Tramwaj w warszawskim getcie*) w Europeanie zawiera 7 atrybutów (rys. 2). Zwraca w nim uwagę znaczna liczba słów kluczowych, co jednak nie jest wcale regułą dla obiektów w Europeanie.

Opis oryginalny (źródła w jednostce macierzystej), oprócz danych takich jak sygnatura, zawiera jeszcze informację o prawach autorskich (rys. 3). Słowa kluczowe to: antisémitisme, étoile de David, ghetto, scène de rue, Seconde Guerre mondiale, tramway, transport en commun.

Cote cliché :	07-523493	Fonds :	Photographies
N° d'inventaire :		Titre :	Tramway dans le Ghetto de Varsovie
Auteur :	Heydecker Joe	Droits d'auteur :	(C) Bildarchiv Preußischer Kulturbesitz
Crédit photographique :	Diffusion uniquement sur le territoire français. (C) BPK, Berlin, Dist RMN	Localisation :	Allemagne, Berlin, BPK
Technique/Matière :	20e siècle	Mots-clés :	antisémitisme, ghetto, scène de rue, Seconde Guerre mondiale, tramway, transport en commun

Rys. 3. Opis fotografii „Tramway dans le Ghetto de Varsovie”
w La Réunion des musées nationaux (Rmn)

Zob. <<http://www.photo.rmn.fr/cf/htm/CPicZ.aspx?E=2C6NU0CW9CGO>>.

W opisie tej fotografii polskiego czytelnika może dziwić brak danych w polu data (w Europeanie) i bardzo uogólniona data – XX wiek – w opisie oryginalnym. Puste pole „Data” w Europeanie wynika być może z warunków konwersji, dopuszczających tylko określony format danych wejściowych. Warto wspomnieć, że w dokumencie *Specification for the Metadata Elements for the Europeana Prototype* określono zawartość pola „Data” jako datę utworzenia obiektu oryginalnego (analogowego lub *digital born*), a nie datę dygitalizacji obiektu.

Wśród licznych słów kluczowych, zamieszczonych w polu „Temat” (*Subject*) i opisujących *Tramway dans le Ghetto de Varsovie*, brak jest określeń, nierozzerwalnie związanych z ważnym okresem historycznym i samym wydarzeniem utrwalonym na zdjęciu, brak fraz takich, jak: faszyzm, nazizm, hitleryzm, okupacja niemiecka w Polsce, prześladowania Żydów. Przykład ten pokazuje, że mimo licznych słów kluczowych opis nie zawsze dostarcza przeciętnemu użytkownikowi, trafiającemu do biblioteki cyfrowej z otwartego Internetu, pełną informację o obiekcie.

Problem ujednoczenia formatu opisu (przynajmniej w części obejmującej pola obowiązkowe), charakterystyczny jest nie tylko dla fotografii, ale wszystkich obiektów cyfrowych, które mogłyby być udostępniane poprzez Europeanę. Celem Europeany jest stworzenie dostępu do wielojęzycznego i wielokulturowego dziedzictwa Europy i zachowanie dóbr kultury dla przyszłych pokoleń. Do osiągnięcia tego celu niezbędne jest ujednoczenie standardów dla wszystkich instytucji kultury – bibliotek, archiwów, muzeów. Każda instytucja kultury posiadająca zbiory cyfrowe może się stać partnerem Europeany pod warunkiem spełnienia pewnych wymogów technicznych. Taką możliwość mają też polskie biblioteki, archiwa i muzea. Powraca tu problem postawiony na początku artykułu: potrzeba opracowania ujednoczonego standardu do opisu fotografii dla wszystkich instytucji pamięci.

NOWE WYZWANIA PRZED BIBLIOTEKARZAMI

Szeregu trudności, na jakie natrafiają biblioteki przy opracowywaniu formalnym i rzeczowym dokumentów ikonograficznych, nie zmieniają przepisy katalogowania, które nie poświęcają zbyt dużo miejsca przypadkom trudnym i niejednoznacznym, których jest zdecydowanie więcej niż w opracowaniu książek. Brak danych zawsze będzie stwarzał możliwość błędnej interpretacji warstwy wizualnej dokumentu ikonograficznego. Trzeba przyjąć, że katalo-

ger będzie potrzebował pomocy specjalisty dziedzinowego, np. historyka sztuki. Prawidłowe zidentyfikowanie obiektu występującego na fotografii bywa czasami bardzo trudne i czasochłonne – zdarza się, że zbieranie danych do opisu bibliograficznego trwa tygodniami. Bibliotekarz katalogujący czy redaktor biblioteki cyfrowej musi być też otwarty na pomoc z zewnątrz, na współudział np. ze strony społeczności sieciowych. Możliwość taką zapewniają rozwiązania Web 2.0, aczkolwiek wydaje się, na podstawie dotychczasowych doświadczeń polskich bibliotek cyfrowych, że nie należy przeceniać ich wkładu.

Nie ma wątpliwości, że zaopatrywanie opisu bibliograficznego w dużą liczbę słów kluczowych jest potrzebne. Pozostaje pytanie, czy potrzebne jest kontrolowane słownictwo, jakim w naszym przypadku jest leksyka zapisana w tezaurucie. Może rozwiązaniem właściwszym byłby słownik stworzony na podstawie zapytań wpisywanych przez użytkowników w wyszukiwarkach bibliotek cyfrowych. Błędne formy zapytań trafiałyby np. do słownika synonimów (pomysł taki pojawił się kiedyś na Forum Biblioteki 2.0.)

Biorąc pod uwagę specyfikę bibliotek cyfrowych, do których użytkownik trafia zazwyczaj prosto z wyszukiwarki, takiej jak Google, należy zapewnić mu pełną informację o obiekcie cyfrowym, a w przypadku fotografii, których cechą charakterystyczną jest brak informacji tekstowej, musi to być bardzo szczegółowa informacja o treści obrazu. Wiąże się to z koniecznością zerwania z tradycyjnym opisem dokumentów, który nie jest dostosowany do potrzeb charakterystyki różnorodnych obiektów cyfrowych.

W jednym rekordzie opisywany jest w bibliotekach cyfrowych zarówno dokument źródłowy, dokument elektroniczny, jak i obiekt. Szczególnie widoczne jest to właśnie w przypadku fotografii, gdzie istotne jest dostarczenie jak najpełniejszej informacji o sfotografowanym obiekcie. Takie rozwiązanie określane jest często jako cecha właściwa bibliotekom opartym na dLibrze, jednakże nie jest ono faktycznie związane z oprogramowaniem, ale ze specyfiką bibliotek cyfrowych, które w większości bazują na zeskanowanych dokumentach, a nie na dokumentach *digital born*. Dla użytkownika są to po prostu kopie dokumentów oryginalnych.

W czasach dygitalizacji i powszechnego dostępu do informacji przez Internet punktem odniesienia przy tworzeniu bibliotek cyfrowych musi być użytkownik i jego potrzeby, często trudne do zdefiniowania bez przeprowadzenia badań czy opracowania narzędzi, które pozwolą takie potrzeby określić. Biblioteki, a także inne instytucje pamięci, mają przed sobą do rozwiązania zasadniczy problem: ujednoczenie standardów i jednocześnie dostosowanie ich do nowych wymogów, związanych z szerokim dostępem do zbiorów cyfrowych. W dobie łączenia zbiorów instytucji kultury i tworzenia globalnych bibliotek cyfrowych ujednoczenie standardów i agregacja danych jest głównym zadaniem. Zeby osiągnąć ten cel, nie da się jednak bazować na raz określonych normach i przepisach. Standardy są potrzebne do osiągnięcia spójności i dokładności katalogu, ale zasadniczym argumentem dla stosowania standardu powinna być możliwość przeszukiwania rozproszonych baz danych oraz wzajemnego dostępu do danych przez różne instytucje. Do wypracowania dobrych rozwiązań niezbędne są też wspólne działania instytucji pamięci. Przykładem może tu być inicjatywa holenderskich bibliotek, archiwów i muzeów, które w styczniu 2009 r. podpisały wspólnie umowę o dygitalizacji i dostępie do kolekcji dziedzictwa narodowego ze związkiem organizacji dysponujących prawami autorskimi (FOBID, 2009).

Standardy muszą być stale rozwijane, dostosowywane do potrzeb użytkownika, których on sam może nawet nie być w stanie sformułować. Bibliotekarze – czy szerzej, twórcy zbiorów cyfrowych – muszą przyjąć, że system klasyfikacji, metody opracowywania dokumentów, wypracowane na przestrzeni wieków, muszą ewoluować. Nowym wyzwaniem będzie sieć semantyczna, wykorzystująca analizę poczynań użytkownika, uwzględniająca w klasyfikacji i wyszukiwaniu skojarzenia semantyczne. Rozwiązania tego typu już są stosowane, np. w Bibliotece Cyfrowej Politechniki Gdańskiej (i przyszłej Pomorskiej Bibliotece Cyfrowej), gdzie wykorzystane jest oprogramowanie JeromeDL przy użyciu zaawansowanych usług sieci semantycznej. Technologia wiedzy semantycznej, podnosząca wartość i funkcjonalność biblioteki cyfrowej, będzie jedną z możliwych odpowiedzi na potrzeby użytkowników i bibliotekarzy, którzy muszą być otwarci na nowe technologie i idee, zmieniające dotychczasowe przyzwyczajenia.

BIBLIOGRAFIA

- Anglo-American Cataloguing Rules* (2006). [online]. AACR [dostęp: 20.05.2009]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.aacr2.org>>.
- Betz, Elizabeth W., compiled by (1982). *Graphic materials: rules for describing. Original items and historical collections* [online]. Library of Congress [dostęp: 20.05.2009]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.loc.gov/rr/print/gm/GraMatWP8.pdf>>.
- Chojnacki, Piotr; Morawski, Radosław (2008). Digitalizacja i opracowanie fotografii z zasobu IPN w systemie ZEUS. W: *Konferencja naukowa „Fotografia w nowoczesnym archiwum”*. Warszawa: IPN, s. 39-47.
- De Lusenet, Yola (2005). Przechowywane fotografie. Doświadczenia programu SEPIA w latach 1999-2003. W: *ARCHEION*, TCVIII, s. 109-120.
- Dublin Core* [online]. Dublin Core Metadata Initiative [dostęp: 20.05.2009]. Dostępny w World Wide Web: <<http://dublincore.org/documents/1999/07/02/dces/>>.
- Encoded Archival Description* [online]; [dostęp: 20.05.2009]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.loc.gov/ead/ead.html>>.
- AFN (1997). *FD Z 44-077 Septembre 1997 Documentation – Catalogue de l'image fixe – Redaction de la description bibliographique*. Paris: Association Francaise de Normalisation.
- FOBID Netherland Library Forum* [online]. FOBID [dostęp: 20.05.2009]. Dostępny w World Wide <<http://sitegenerator.bibliotheek.nl/fobid/overig29/overig50.asp>>
- Forum Biblioteka 2.0 (b.d.). *Tezaurus dla bibliotek cyfrowych; Hasła formalne, przedmiotowe, rzeczowe* [online]. Biblioteka 2.0 [dostęp: 20.05.2009]. Dostępny w World Wide Web: <<http://forum.biblioteka20.pl/>>.
- Górny, Mirosław; Skutecki, Jakub (2005). Problemy udostępniania zbiorów ikonograficznych w bibliotekach cyfrowych. W: *e-publikacje Instytutu IniB UJ* [online], nr 1. Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa, Uniwersytet Jagielloński [dostęp: 20.05.2009]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.inib.uj.edu.pl/wyd_iinb/s3_z1/gorny.pdf>.
- ISAD(G) (1999). Międzynarodowy Standard Opisu Archiwalnego. Część ogólna. Wersja 2. [online]. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie [dostęp: 20.05.2009]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.agad.archiwa.gov.pl/isad/ISADv2PL.pdf>>.
- Klijn, Edwin; Sesink, Laurents (2003). SEPIA working group on descriptive models and tools. In: *An International SEPIA Conference at the Finnish Museum of Photography* [online]. European Commission on Preservation and Access [dostęp: 20.05.2009].

- Dostępny w World Wide Web: <<http://www.knaw.nl/ecpa/sepia/conferencePapers/Klijn.pdf>>.
- Klijn, Edwin; De Lusenet, Yola. (2005). SEPIADES. Katalogowanie zbiorów fotograficznych. *ARCHEION*, TCVIII, s. 121-136.
- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów i2010: Biblioteki Cyfrowe COM (2005). 465 wersja ostateczna [online]. Bruksela: Komisja Wspólnot Europejskich, 30 września 2005. European Commission [dostęp: 29.01.2009]. Dostępny w World Wide Web: <http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/communication/pl_comm_digital_libraries.pdf>.
- Kucharska, Jolanta B.; Miller, Maria; Wornbard, Małgorzata (2009). Różne aspekty opisu dokumentów ikonograficznych w Bibliotece Cyfrowej Politechniki Warszawskiej na przykładzie kolekcji fotografii Henryka Poddębskiego. W: *Konferencja naukowa „Polskie biblioteki cyfrowe 2008”*, Poznań: PAN [w druku].
- Lenartowicz, Maria, red. (2005). *Format MARC 21 rekordu bibliograficznego dla książki* [online]. Wersja ze zmianami redakcyjnymi Marii Lenartowicz. Narodowy Centralny Katalog Biblioteczny. Centrum NUKAT [dostęp: 20.05.2009]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.nukat.edu.pl/nukat/book/aneks_bib-070202b.pdf>.
- MARC Standards* (2008). [online]. Library of Congress [dostęp: 20.05.2009]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.loc.gov/marc/>>.
- Nahotko, Marek (2004). *Metadane*. Kraków: Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Narodowe Archiwum Cyfrowe* (2008). [online]; [dostęp: 20.05.2009]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.nac.gov.pl/cms/main.php?did=2>>.
- Pątek, Krzysztof (2006). Doświadczenia Archiwum Dokumentacji Mechanicznej w dziedzinie digitalizacji zasobu materiałów archiwalnych. W: *Referaty archiwistów* [online]. Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych [dostęp: 20.05.2009]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.archiwa.gov.pl/images/stories/file/pdf/krzysztof_patek.pdf>.
- Pietrzak, Agata, oprac. (2008). *Format MARC 21 rekordu bibliograficznego: dokumenty ikonograficzne: wersja 2008*. Warszawa: BN.
- Płoszajski, Grzegorz, red. (2009). *Standardy w procesie digitalizacji obiektów dziedzictwa kulturowego* [online]. Warszawa: Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej [dostęp: 20.05.2009]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bcpw.bg.pw.edu.pl/dlibra/docmetadata?id=1262>>.
- PN (2009). PN-N-01152-4 kwiecień 2009 Opis bibliograficzny Cz. 4: Dokumenty ikonograficzne.
- Sanetra, Krystyna (2003). *Format MARC 21 rekordu bibliograficznego dla dokumentu elektronicznego*. Warszawa: Wydaw. SBP.
- Sanetra, Krystyna (b.d.). *Format MARC 21 rekordu bibliograficznego dla dokumentu ikonograficznego* [dok. nieopubl.].
- Schmidt, Kazimierz (2008). Standardy tak, ale jakie i czy za wszelką cenę? W: *Konferencja naukowa „Fotografia w nowoczesnym archiwum”*, Warszawa: IPN, s. 31-36.
- SEPIA Safeguarding European Photographic Images for Access* [online]. European Commission on Preservation and Access [dostęp: 20.05.2009]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.knaw.nl/ecpa/sepia/>>.
- Specification for the Metadata Elements for the Europeana Prototype V 2.0*, 28/08/2008 (2008) [online]. Europeana [dostęp: 20.05.2009]. Dostępny w World Wide Web: <http://dev.europeana.eu/public_documents/Specification_for_metadata_documents_in_the_Europeana_prototype.pdf>.
- Ślaska, Katarzyna (2009). Europeana i polityczne zamierzenia Biblioteki Narodowej w zakresie digitalizacji. W: *XIII Konferencja z cyklu Digitalizacja „Od digitalizacji zaawansowanej do dojrzałej”*, Warszawa: CPI, s. 85-108.
- Metadane (b.d.). *Wikipedia, wolna encyklopedia* [online] [dostęp: 20.05.2009]. Dostępny w World Wide Web: <<http://pl.wikipedia.org/wiki/Metadane>>.
- Wróblewska, Magdalena (2008). Obrazy miejsca – dawne fotografie Warszawy. W: *Uniwersytet Warszawski. Pismo uczelni*, marzec, s. 28-30.

MARIA MILLER

Main Library of Warsaw University of Technology
e-mail: miller@bg.pw.edu.pl

MAŁGORZATA WORNBAR

Main Library of Warsaw University of Technology
e-mail: wornbard@bg.pw.edu.pl

ISSUES IN DESCRIPTIVE AND SUBJECT CATALOGING
OF PHOTOGRAPHS IN DIGITAL COLLECTIONS ON THE EXAMPLE
OF THE DIGITAL LIBRARY OF WARSAW UNIVERSITY OF TECHNOLOGY

KEYWORDS: Graphic documents. Electronic documents. Archival documents. Photographs. Documentary photography. Special collections. Metadata. Cataloging. Computer catalogs. Subject cataloging. Subject analysis of documents. Bibliographic description. Formats. Data structure. Digitization. Digital libraries. Internet. Semantic Web. Keywords.

ABSTRACT: In the era of digitization and growing importance of photographs as documents of cultural value it is extremely important to standardize principles of cataloging for such types of documents held by libraries, archives and museums and published in digital libraries. Having analyzed the collection of photographs stored in the Library of Warsaw University of Technology, the authors of the article discuss issues in descriptive and subject cataloging of such documents resulting from the nature of graphic documents (lack of text data and lack of appropriate Polish standards and cataloging principles). New challenges facing the creators of digital libraries have been stressed: openness to new technologies and ideas as well as significant changes in work methods and habits.

Tekst wpłynął do redakcji 9 marca 2009 r.